



კვირა, 1 მაისი
№ 18 — 1916

ფასი
 10 კ.

წელიწადი
 მ ე ო თ ხ ე

მიიღება ხელის მოწმობა 1916 წ. შპ
 "თეატრი და სხვადასხვა"
 წელიწადი მეოთხე. (იხ. მე-4 გვ.)

თ ა მ ა რ ი ს

ლ ლ ე



თ ა მ ა რ მ ე ო ე
 (1184—1213)



თამარ მეფის სახე
ბეთანიის ეკლესიაში
(ნაწახვეტი)

შენს წმინდა სახეს,
შვენებით სავსეს,
სახიერებით განსხივებულსა,
ვუმზერ კრძალვითა,
თაყვან-ცემითა,
კრემლ-მორეული გემთხვევი ფერხთა!
მიხარის,—გიმზერ,
ვწუხვარ და გიმზერ!
და ესრეთ მზერა სურს სიკვდილამდე,
არ გამოფხიზლდე,
რომ აღარ ვგრძნობდე
ჩემის სამშობლოს სულით დაცემას!
ყვავილოვანი
წალკოტი შენი
შენის დიდების სხივ-მოკლებული,

აღარა ჰშვენის,
აღარ გვიბრწყინვის,
შავ დროთა *) ძალით ფერ წახდენილი!..
და ვით წასულსა
სიზმარსა ტკბილსა,
მზეს დიდებულად ჩასვენებულსა,
ვიგონებთ შენს დროს,
გული გვიმაგროს,
სრულად არ წავწყმდეთ ციხე შემრისხავნი!..
ხნით დამაშვრალი
დაღონებული,
შენადვე, მეფევ, მოველ ვედრებით:
მოხედო ზედკრულს
შენს სატრფოს მამულს,
და ჯვარით შენით აკურთხო კვალად.
შენი ივერი.
აღსდგეს ძლიერი
და დადგეს ერად სხვათ ერთა შორის.
წმიდით საყდარით,
ენით მდიდარით,
სწავლისა შუქით განათებული!
ზნე ამალღებით,
ძღვევის დიდებით,
სამშობლოს მიწის სიყვარულითა! —
და გაგვიცოცხლდეს,
რომ კვლავც მოგვესმეს
სიტყვა ქართული რუსთაველისა.
რომ განვიღვიძნეთ,
სულით განვახლდეთ,
და გაჰქრეს ზნელი უმეტერებისა!..
გრ. ორბელიანი

აკრთსტინი

თუშს, ფშავ-ხევსურს, ამერ-იმერს,
პლუპყროთ ღვთისკენ ხელი,
მას აძღვევენ ფიცსა მტკიცეს
რომ აღიღონ ერის მცველი.
ვარდენ ღვანკითელი

*) იგულისხმებს ლანგთემურის და შაჰ-აბაზის დროს.



№ 18

წელიწადი
მ ი თ ხ ი

რედაქციის განცხადება

წლიურად 5 მ., ნახევარ წლით 3 მ. ცალკე ნომერი 10 კ. ხელის მოწერა მიიღება „სორაპანი“ სტამბაში ყოველ ჟამს. ხელ-მოუწერელი წერილები არ დაიბეჭდება. — ხელთნაწერები საკურობებისამებრ შესწორდება. — რედაქტორთან პირისპირ მოლაპარაკება შეიძლება „სორაპანი“ სტამბის კანტორაში — დილით 9—2 ს., საღამოთი 5—7 ს., ტელეფონი № 15-41. მისამართი: თიფლისი, რედ. „Театри და Цховრება“ იოს. იმედაშვილი

№ 18

კვირა, 1 მაისი

1916 წ.

თამარ მეფე და ქართველი ქალი

შენს წმიდა სახეს,
შვენებით სახეს...
ეუშხვრ კრძალვითა თაყვანცემითა.
გრ. ორბელიანი.

დღევანდელი დღე ქართველი ქალების ბრწყინვალე დღეა, მათი დღესასწაული.

ქართველ ქალებს სრული უფლება აქვთ, უფლება დამსახურებული, უფლება მთელი ჩვენი ისტორიით დადასტურებული, — ქართველ ქალებს თამამათ შეუძლიათ, დღევანდელის დღით იამაყონ: მათმა ძლიერმა, მათმა უკვდავმა, მათმა სპეტაკმა სულმა, მათმა ჭეინიამ წარმოშობა თამარი, ის თამარი, რომელიც მთელმა ქართველმა ერმა წმინდანთ აღიარა, ის თამარი, რომლის სახელის ხსენებაც კი ნეტარებით, სიამაყით და იმედით ავსებს ყოველი ქართველის გულს, ის თამარი, რომლის მადლიც დღესაც თავს დასტრიალებს და უკეთესი მომავლის აკვანს ურწებს ჩვენს სამშობლოს.

თამარ დედოფალი — ეს ხომ ყოველი ქართველისათვის საყვარელი, უსაყვარლესი სახეა, საუკეთესოა, უწმინდეს გრძობათა გამღვივებელი.

თამარ მეფე — ეს ხომ ყოველი ქართველის უდიდესი იმედია.

თამარი — ეს ხომ წმინდა ხატია ყოველი ქართველის გულში სათუთათ ჩასვენებული.

თამარ მეფე — ეს მთელი საქართველოა, საქართველო ბრწყინვალე, საქართველო ძლი-

ერი, საქართველო ამაყი, საქართველო მტრის რისხვის დამცემი, საქართველო თავისუფლების ტახტზე დაბრძანებული, რომელიც არც სხვას იმონებს, არც სხვას ემონვის.

თამარ მეფე — ეს ხომ დასაბამია და დასასრული საქართველოსი ქართველი ხალხის წარმოდგენაში.

ვინ ააშენა საქართველო?

— თამარ მეფემ.

ვინ შეამკო საქართველო ძვირფასი მონასტრებითა და ეკლესიებით?

— თამარ მეფემ.

ვინ გაიყვანა საქართველოში გზები, არხები?

— თამარ მეფემ.

ვინ ააყვავა და გააბრწყინა საქართველო?

— თამარ მეფემ.

ვინ იყო ქვრივ ობლებისა და ღარიბების მფარველი და მწყალობელი?

— თამარ მეფე.

ვინ იყო სათნოებით, პატიოსნებით, სიწმინდით, თავმდაბლობით სახსე?

— თამარ მეფე.

ვინ უყვარდა განსაკუთრებით ღმერთს?

— თამარ მეფე.

ღა სხვ. და სხვ.

აი როგორ მსჯელობს ქართველი ხალხი. ერთის სიტყვით თამარ მეფე ჩვენი ხალხის აზროვნებაში ყოველივეა: მთელი ჩვენი

ისტორია, მთელი ჩვენი არსებობა თამარ მეფის გარეშე მისთვის წარმოუდგენელია.

თუკი რამ ოდესმე გაკეთებულა ჩვენში, ხალხის წარმოდგენით მხოლოდ თამარს გაუკეთებია; თამარის შემდეგ თუ რამ დაქცეულა, თორემ აღარ აშენებულა.

დღეს ჩვენ მხოლოდ თამარის მადლით ვცხოვრობთ; თუ რამ გვაბადია, თამარის მადლით ისევ, — ასე ჰფიქრობს ქართველი ხალხი.

მიუთითეთ ქართველ კაცს სულ უბლა-ლო ნანკრეკზე, რომელიც კლდეზე ობლიათ დაყუდებულა და ჰკითხეთ ვინ ააშენა-თქო.

— თამარ მეფემა გიპასუხებს.

მას არა სჯერა, მას ვერ წარმოუდგენია, რომ ჩვენში ვისმე რამე გაეკეთებინოს თამარის გარეშე.

ეს ადამიანის გაწმიდანება კი არა, გაღმერთება.

ქართველი ხალხი თაყვანსა სცემს თამარს, მასზე ლოცულობს, მას შესთხოვს, მას ვედრება...

და განა ვედრების ღირსი არ არის ადამიანი, რომელიც ასე შეაყვარებს მთელ ერს, მთელს ეროვნულ ისტორიას თავს?

განა ვედრების ღირსი არ არის ადამიანი, რომლის სახელსაც უცვლელათ გადასცემენ ერთი მეორეს ურიცხვი თაობანი?

განა ვედრების ღირსი არ არის ადამიანი, რომლის სახელის ბრწყინვალეობაც მზესავით უცვლელია მრავალ საუკუნეთა განმავლობაში?

განა ვედრების ღირსი არ არის ის, ვისი ღიღების წინაშეც საუკუნენი ქედს იხრიან?

თამარი შემკვიდრობით კი არ იყო მეფე, ის გაამეფა და მთელი ქართველი ერის გვირგვინათ გადააქცია იმისმა საქმემ.

ის შრომობდა, მუშაობდა, მადლსა და სიკეთესა სთესავდა მთელს საქართველოში და ამიტომ უკვდავ ჰყო და გაამეფა ის მთელმა ქართველმა ერმა თავის გულში, თავის წარმოდგენაში.

ქართველ ქალს დღეს ყველაზე მეტი უფლება აქვს განსაკუთრებით იამაყოს და ამავე დროს დღეს მას ყველაზე მეტი მოვალეობა

აქვს, განსაკუთრებით ჩაუკვირდეს თავის თავს: ყოველი ქართველი ქალი ნაწილია თამარის, ყოველ ქართველ ქალში თამარის სულის წილია და როდესაც ის წარსდგება დიდი თამარის წინაშე, პირველი კითხვა თამარისა იქნება:

— ჩემს ნაწილს რა უყავი, როგორ მოახმარე ჩვენს საქართველოსო.

ქართველ ქალს არ უნდა შერცხვეს და უნდა შეეძლოს, უნდა ჰქონდეს უფლება, თამამად უპასუხოს: მიწაში არ ჩაჰმარხავს, აი ამდენი ნაყოფი გამოვალბინეო.

ამ გვარი პასუხისთვის კი საჭიროა ქვეყნის სიყვარული, საქმე, საქმე და კიდევ საქმე.

როგორც თამარ მეფე შეეფერებოდა თავის დროს, ისე თანამედროვე ქართველი ქალიც უნდა შეეფერებოდეს თავის დროს და დროის მიხედვით ემსახურებოდეს თავის ხალხს.

თამარმა ააყვავა, ააშენა საქართველო.

დღეს საქართველოს ვარდი დამქნარია, დაქცეულია მისი ყვრა.

დღევანდელმა ქართველმა ქალმა უნდა შეიტანოს თავისი წვლილი საქართველოს ხელახლა აყვავებაში, საქართველოს ხელახლა აშენებაში.

დიდია ქართველი ქალის მოვალეობა, მძიმეა მისი ტვირთი, მაგრამ დიდია აქვს მას მადლი.

წმინდა ნინოსი და წმინდა თამარის სული ქართველ ქალებში ტრიალებს და საქართველოს მიმქრალ მზეს ჩვენმა ქალებმა უნდა დაუბრუნონ სიცხოველ და სისპეტაკე.

დიდება და თაყვანიცემა დიდ თამარს.

დიდება და გამარჯვება თამარის გზით მიმვალ ქართველ ქალებს.

ვ. ვაჩხაიძე

თამარ მეფე

შვიდასის წინაღ გარდაცვალა.
მერე როგორ?
„სიმაღლით ცებრი,
სიუხვით ზღვებრი!“
ადმოსაჯლეთის უდიდესი ხელმწიფენი, თქმის ნახევარ მსოფლიოს მეფობეღნი, იმუს-



რებოდნენ ისე, რომ ხშირად თავიანთთვის სასუდარო ტილოს საფასეც ადარ რჩებოდან. მაგრამ მათი შემუშავებული იგივე ძალები თამარის ძლიერებისაგან იმსობდნენ. ქართველთა დროშა ფრიალებდა ბარდავს, დარუბანდს, ტრახიზონს, არზრუმს, დვინს, კარსისს, ანისს...

ქართველთა ორდანიანი უკავდნენ მხიარულ ჭანკს: ჩვენი თამარი

„სწორად არს მზისა
კირჩხიბსა ზისა,
მთა ვერად სწორავს
არარატისა!“

„ძე ადამისი, მგავსად ამისი,
ვისცა ეხილვონ, ვვამცნონ სად არი?
ღმერთმან სამოთხით მოგვეცა სამოთხით*)
ეთერ ბრწყინვალე მზეებრ სადარი;
აღმოსავლეთით და დასავლეთით,
სამხრით ჩრდილომდის ჰჰოონ, სად არი
ზესკნელ ქვესკნელით და გარესკნელით
უკანასკნელით უფსკრული სადარი!“

რად თქმა უნდა, თამარი ნამდვილად არც ანატოლის სიმაღლისა იყო, არც ცისა და არც ზღვის სიფართო-სისავსისა. განა რომელი ხორციელი შეეძარება ან ერთს, ან შორეს და ან შესამეს! მაგრამ იგი ამ გვარი იყო შედარებით იმ დიდებულ დაზნის, ხვარასნის, ერასის, ხვარაზმის, იკონიის, ალექსანდრიის და ათაბეგებისა, რომელნიც მეტად ძლიერნი იყვნენ და თავიანთ თავს ცის ქვეშეთის მფლობელებად სთვლიდნენ. მათი ძალა რომ დაუთანაშდა*) თამარისას, გამოჩნდა ისეთ მცირედ, ვით რამე ბეჭობი შედარებით ანატოლის სიდიადესთან. ამ სიდიადესთან მათი შემობრძოლება გამოჩნდა უბრალო ვაჭურვად: ეს სიდიადე მიაწვა მათ და საქართველოს მიჯნებს იქით შორს გასტყურდ-

*) სამოთხე საშვებელი.
**) დათანაშება—დათანასწორება.

ნა, და აიძულა მოეთხოვათ მშვიდობა და სარკის ძლევიტ დაქმნაგვრებით თავი თვისი თავიანთი უკვარცხლებელი სამეფო ტახტზე. ეს ასე იყო თვით არაბელთ მწერლების მოწმობითაც.

ამან, რად თქმა უნდა, უზენაესად აღაფრთოვანა თავისუფლების მოყვარე ქართველთა კრი. კიდის კიდემდის გაისმა შოთას სიტყვები:

„მშობლური ტკილილი მოწყალე
ცა, წყალობისა მთოველი!“

ამ „ტკილილი მოწყალე წყალობის მთოველი ცისა ქვეშე უველამ სიდადე ჭბოვა, უველასთვის გაიხსნა ფართე სამოქმედო ახმარეზი, უველი ნიჭისთვის მის შესაფერი საქმე გამოჩნდა და უველამ თავისი შემოქმედება თავის საუკრელ სამშობლოს სამსახურს, მის უაღრესად განდიდებას მოახმარა.

ქურდობა-ავასაკობა სრულიად მოსხობიდა იყო.

გარეშე მტერი აღაგმულ იყო.

ერი უშიშრად მოდგეწეობდა.

„მუშა მიწყვიტე მუშაკობდა“ და გაღობითა და ღოცვით აკეთებდა თავის საქმეს, მადღობელი იმისი, ვინც იყო

„სიმაღლედ ცებრი
სიუხვით ზღვებრი“.

გაუგად ადგილებში განჯავდათ ტყეები ადგილ საფელად.

ურწყავ მინდორ-გელების სარწყავად ითხრეშოდა რუ-არსები.

სახელმწიფო სახინაში შემოდინდა იმდენი, რომ ხშირად საჭირო ადარ სდებოდა წლიური ხარკი აკერიფთ ხაღხისაგან.

მუსიკა, ხელაფნება, მსატყრობა ვითარდებოდა დღითი დღე. მძლავრ ერს უკვე შეეგნო თავისი ღირსება: იურებოდა ცად მიმართ და არა დაბლა თავ-ხაქინდრულად, რაც წესის მონა ერისა

განათლებლამ, მგონობამ ფრთები შეისხა და თავის შენიერ უგვარლებით მოჭფინა ლაჟვარდოვან ცის ქვეშეთი, ბარ-გელებიდან კავასიონის მწვერვალამდე

სიტყვა მოგაფრებდა იქცა, ზირობა დაურღვევად საღმრთო სიმტკიცედ, სიყვარული—მეგობრობა—ძიობა სიწმიდედ.

ქალის კულტი, რომელიც ისეც მადღობ-

და ჩვენში, აწ უფრო გახვევდა. ქალის მანდი-
ლი შეიქმნა ისეთ სიწმიდედ, რომლის წინაშე
გახველებულ შებრძოლთა ს:ტეერები ვეღარ სჭრი-
დნენ, ბლაგვდებოდნენ.

სამოქალაქო საქმეებში სქესობამ დაჭკარვა
მნიშვნელობა. ამ მხრივ, გამოცხადდა: რომ

„ლეკვი ლომისა სწორია,
ძუ იყო, გინდა ხვალა“.

ადამიანის შეფასება დაიწყო ანა სქესობით
და გვარიშვილობით, ანამედ პირად ღირსებით:

„ათასად გვარი დაფასდა,
ათიათასად ზრდილობა,
თუ კაცი თვითონ არ არის,
ცუღია გვარიშვილობა!“

მიექტა დიდი უკრადლება დარბ-უძღურთა
და გაჭირვებულთ მდგომარეობის გაუმჯობესებას.
დარბ დედამის ქალიშვილებს ეძღუოდა ფული
სამზითვო, უძღურთათვის იმართებოდა თავშე-
საფარი სახლები, მონებსა და ხშირად ტყეეებ-
საც ეძღუოდათ სრული თავისუფლება.

სამართალი მიუთინა ყველას თანასწორად,
თვალუხვამად. ყველამ კარგად შეიგნო, რომ
„ქნა მართლია სამართლისა ხესა შეიქმს
ხმელსა ნელლად“, ვინაიღგან სახელმწიფოს მთ-
თაგედ თამარი იყო „თვით ბქეთა ბქელი, მტკი-
ცი ბექელი, მეწლი სიტყუათა სიმართლისათა“,
„სჯულისა ლარი, ქვეყნისა ლარი“.

ასეთი დიდებით გაატარა მან თავისი 28
წლის მეფობა (1184—1213 წ. 18 იან.) და
თავისი თავისთვის საგანე შეიმზადა უოგედის
ქართველის გუღშა.

სსოგნა მისი მარად ცხოველია ჩვენ შორის.

8. ჯანაშვილი

თამარ დიდი

შე ჩაგვეხვეწა... დაბნელოა,
ძლივს ბუტავს ჩვენი ლამპარი;
ჩვენი წარსული ჩვენთვისვე
გამხდარა სიზმარ-ზღაპარი.

აკაკი

თამარის მინაობა და გამეფება.

ვინ არის იგი, წელთა სიმრავლემ და
ჟამთა ცვალებადობამ ხალხთა სსოგნიდან რომ
გერ ამოშალა და საქართველოს შავბნელით მთ-
ცულ ცხოვრებას ნათლის სვეტად დასწნეგია, უო-

გედ ქართველს სალოცავ ხატად მიუჩნეგია, ქარ-
თველ ქალს დიდის მზის სსივთაგან შეკონიდ
ჟიდად თავს ადგას და მსოფლიოდ სსხელგათქ-
მულ ქალთა წრეს ამშვენებს?

— თამარ დიდი, დავით აღმაშენებელის
შვილის შვილის გიორგი III-ის ასული, ქალწუ-
ლობაშივე ტახტზე აღუვანილი, სრულიად საქარ-
თველოს მეფე, რომელმაც ჩვენი სამშობლო გა-
ნადლიერა და უოგედ მხრივ სრულ ქეო...

თამარის მამას, მეფე გიორგი III-ეს (1156
—84) „ხხვა ძე არ ესვა, მართოდენ ერთი
ასულია. გიორგის რაკი ძე არ ქუაგდა, გადა-
წუგობა, მეფობა ქალსაც შეუძლიან, თუ ჭკვიან-
ნიაო, რადგან დრმად სწამდა, შოთას პირით
თქმული სიბრძნე, რომ

„ლეკვი ლომისა სწორია
ძუ იყო, გინდა ხვალა!..“

და სიტოცხლეშივე მოისურვა თავის ასულის გა-
მეფება: 1179 წ. ნაჭარმაკეეს (გორის ახლო)
კათალიკოსის, ეპისკოპოსთა, დიდებულთა და ჟ-
რის წინაშე ასული თვისი მეფედ გამოაცხადა და
დააგვირგვინა; სამეფოს მართვა-გამგებობის საქ-
მეში მუდამ გვერდს ქუაგდა და, ვით გამოცდი-
ლი მხედარ-გამგე და გამჭკიანხი ჭკუის პატრო-
ნი, თვის ასულს სახელმწიფოს საქმეებში წრთვნი-
და, ხოლო რიცა გიორგი მეფე გარდაიცვალა,
„საგანგებოდ შეკრებილმა საქართველოს დი-
დებულთა ბქობამ ღირსეულად შეასრულა
თვისი მოვალეობა და თამარი—ქალი მამაკა-
ცის თანასწორ უფლებების ღირსად სცნო...
დიდის ამბით და ზემით იყო თვით დავგირ-
გვინების წესი მოწყობილი. რაკი საქართვე-
ლოში მეფე ამასთანვე სახელმწიფო ჯარის
უზენაეს ბრძანებლად და სარდლად ბრძანდე-
ბოდა, ამ ბრძანებლობის ნიშნად მას დავგირ-
გვინების დროს სახელმწიფო ხმაღს შემოარ-
ტყამდენ ხოღმე. თამარი თუმკა ქალწული
იყო, მაინც „ერმა“ და „ლაშქარმა“ სამხედ-
რო ძლიერებისა და უფლებების სიმბოლო მასაც
გაღდაცა... და მაშინვე „დალოცეს და აღიდეს
სპათა შვიდთავე სამეფოთათა“.*)

ცვლილების მოხდენა.

თამარი რა გამეფდა, საქართველო შინ და

*) პროფ. ივ. ჯავახიშვილის „ქართველ ერის
ისტორიის“ 1914 წ. 575 გვ.

გარედ, წარსულთან შედარებით, ძლევა-მოსილი იყო: გარეშე მტრებმა გაიგეს თუ არა საქართველოში ქალი გამოეღდა. მოკრიდებულ იქნეს შემოსევა სხვა და სხვა მხრიდან, მაგრამ ქართველებმა შესაფერი ზასუნი გასცეს. თამარმა გამოეყვინათ სანკლემწიფო მართვა-გამგეობაში ცვლილება შეიტანა: საქმეთა სამართავად მოიწვია დიდებულთა კრებული, შეადგინა საქართველოს სანკლემწიფოს უზენაესი საბჭო, დაიხლოვა ნიჭიერი ხალხი, და ჩსრულიად საქართველოს დიდებულთა თანადგომითა და ერთნებლობით ახალი ვეზირები და სპასპეტნი დანიშნა: 1) მიწინააღმდეგეობად და ჭეშმარიდით—ანტონი, 2) ამინსხასლარად —სარგის მხარგძელი, 3) მანდატურთუხუცესად—ჭაბუკი, 4) მსახურთუხუცესად—გარდანი დადიანი, 5) შეჭურჭლეთუხუცესად—კახაბერ გარდანიძე, 6) ჩინჩეჩხადა—მარუშინი, 7) ამირახურად (ამილახორად)—გამრეკელ თარელი. ესენი მონაწილეობდნენ „დიდებულთა საბჭოში“ და სანკლემწიფო საქმეებს შეფუძნებდნენ შეთანხმებით განაგებდნენ.

მხრის შერევა.

მინაური ცვლილების მოხდენის შემდეგ, დიდებულთა საგანგებო საბჭოს დადგენილებით, თითქმის ძალად თამარმა თვისი სურვილის წინააღმდეგ იქორწინა რუსთა მთავრის ანდრია დიდის შვილს გიორგიზე, როგორც ერთმორწმუნეზე, მაგრამ რადგან ამ გიორგის, „უბედურ რუსად“ წოდებულს, მრავალი ბიწიერება აღმოაჩნდა, სხვათა შორის „სოფლოშობი ცოდვა და ქრება“, თამარი განქორწინა (1188 წ.), დიდის საჩუქრით საქართველოს საზღვრებს გაატარა და შემდეგ—1189 წ. შეერთო, დედით ბაგრატიონთავე შთამომავალი, ოსეთის მთავრის შვილი დაგით სოსლანი, სამხედრო უნაჩიბა და სხვა დიხსებებით შემკული, რომლისაგანაც შეეძინა ერთი ვაჟი—გიორგი, ღამად—ბრწყინვალედ წოდებული, და ქალი—რუსულანი.

სამეფოს გაძლიერება.

თამარის წინააღმდეგ ბაგრატ შეფის, დეგით აღმაშენებლისა და გიორგი III-ის გამტრის მიართვა-გამგეობით გაძლიერებული საქართველო თამარის ბრძნული მართვით წყალობით კიდევ უფრო გაძლიერდა ნივთიერად და სულიერად. საქართველოს სიძლიერე გარეშე მტრებს

მოსვენებას არ აძლევდა; ამიტომაც იყო, რომ ხშირად შემოესევდნენ ხელში, მაგრამ უფროსის დამარცხებული უკუ იქცეოდნენ. თამარმა თვის მეფობაში გადახდა ოცამდე დაშქრობა— ომი (ზოგიერთ მათგანში, როგორც ჩანს შეფის ჩქარო. ცხვ. გვანდის, შთა რუსთველიც მონაწილეობდა). შემტინათა მოწიბობით, ბერძენთა იმპერატორმა ერთხელ ქართველთა მოციქულებს წართმე მონასტრების შესწორად გაგზავნილი განძი. სამაგიეროს გადასახლელად თამარის დაშქარი შეიჭრა ტრაპიზონს, სინოპს, ზაფლავინის, შავი ზღვის ბერძენთა სამეფო-ბელესა და კანდაკიაში და სხსტოვად დასაჯა; თამარმა შექმნა ტრაპიზონის სამეფო, რომ მით ზირისშირ სდგომიდა მუსულმანთა, ქრისტიანობის საწინააღმდეგო მათი მოძრაობისთვის თვალური ედევნებინა და საჭიროების დროს იარაღით მტერთაგან დაეცვა წმიდა ადგილი მცხვრისს; დიდსა და მხურვალე მონაწილეობას იღებდა წმ. ადგილთა ბედ იღბაში: სიბიისა და ეგვიპტის სულთნებსა და იერუსალიმის მეფობელს ზირობა ჩამართო, ქრისტიანენი არ შეეწუხებინათ. ამის გამო სულთნებმა მონასტრებს ხარკები შეუმსუბუქეს და ქრისტიანეთა შეგირბობა, შეურაცხეობა და გაძარცვა აკრძალეს. 1192—1193 წლებში სალადინ სულთანს 200 ათასი დინარი შეაძლია 1188 წ. იერუსალიმიდან გატაცებულ ჯვარში, რომელზედაც მცხვრისი იყო გაკრული, აკრედეგ მოსთხოვა იერუსალიმის ჩამორთმეულ საგანეთა დაბრუნება*).

თამარმა საქართველოს საზღვარნი განზე გასწია,—საქართველო კასპიისა და შავი ზღვის, სპარსეთის ქ. თავრიზისა, ოსმალეთისა და არზრუმისა და მდ. დონის შესართავამდე იუა გაშლილი, როგორც დასავლეთელი მინისტრები იუწუებინ. ამ საზღვართ შორის მოთავსებული ხალხნი, ვნ ენაზე მოლაპარაკენი, საქართველოს სამეფოში შედიოდნენ. ქართველთა თვით არსებობამ უმაღლეს ხარისხამდე მიხწია და უფრო მხრივ გაიფურჩქნა.

სწავლა-მანათლებლა.

სწავლა-განათლების საქმე ამ დროს დიდს

*) კირიონ ვპისკოპოსის რუსული გამოკვლევა. „Культурная роль Грузии въ Исторіи Руси“, Тиф. 1910 წ., 54, 71 და 72 გვ.

წარმატებაში იყო: საქართველოში მრავალი სასწავლებელი აჩვენებდა და ქართველი ახალგაზდობა დაბალს თუ უმაღლესს სამეცნიერო, სადღესმეტყველო და საფილოსოფიო განათლებას სამშობლოშივე ეწეებოდა. გარდა ამისა, საქართველოს შეიღწილი საბერძნეთის სსკოლებშიც იღებდნენ უმაღლეს განათლებას და იმ დროის ცოდნას, მეცნიერება-ფილოსოფიის ნაყოფს სამშობლოში ავრცელებდნენ... ამ საუკუნეში საქართველოში განდგნენ ჰენიოსები, მადლნიჭიერი კაცნი, რომელთაც ქართული ენა სისრულის უმაღლეს მწვერვალამდე აიყვანეს და ქართველი კრის ნიჭიერება დიადი შარავანდედით შეამკეს.

მეფრობა-ხელმწიფობა.

თამარმა დიდი ყურადღება მიაქცია საერო თუ სასულიერო მწერლობის განვითარება-აღორძინებას. მის დროს გამოჩნდნენ სახელგანთქმულნი მწერლები და უკვდავი ნაწარმოებნი შექმნეს. (იხ. ამავე ნომერში იმ. ვართაგვას „ქართული ისტორიის ოქროს ხანის მწერლობა“). მწერლობის გარდა, ხელოვნობაში, სახელოვნობისა-სამხატვრო ხელოვნებაში და მუსიკაში უმაღლეს წერტილს მიახწია: ამ საუკუნის ნაშთებს ახლაც განვიფიქრებთ მოჭყავს უცხოელნი *).

მკლმწიფობა-ტაძრები.

თამარმა დაასრულა ვარძიის მონასტრის შენება. მის დროსვე აშენდა შესანიშნავი ეკლესიები ბეთანიის, კახეთის და სხვა ტაძრები საქართველოს ყოველ კუთხეში; აგრედევე იერუსალიმს, ათონსა და სინას მთაზე. მრავალ შენობათა შორის შესანიშნავია წმ. სამების ტაძარი კახეთში, ალვანში. თამარმავე მოიწვია სეკლესიო კრება მცხეთაში სასულიერო საქმეთა განსწავლევად ** და თავის ხაზინიდან უხვს შემოწირულება-განას უგზავნიდა საზღვარ გარეთის ქართველთა მონასტრებს.

დახასიათება

თამარი გარდაიცვალა 1213 წ. 18 იანვარს. (ზოგი ცნობით—1212 წ.).

ხეუნი მეცნიერი, ზროფ. ივ. ჭავჭავაძის მიხედვით ასე ახასიათებს თამარს: „საქართველომ დაჭკარ-

გა დიდებული მეფე და მომავლე, თვისი საუკეთესო შეგნება და საიმყოფე. იგი თუშტა ქალი იყო და მეუღლე ჰეუვა, მაგრამ ნამდვილი ქვეყნის გამგე იყო, სახელმწიფო მართვა-გამგეობაში აქტიურს მონაწილეობას იღებდა და სახელმწიფოს საჭე მტკიცედ ეხერხებოდა. თამარი ბიძადად შესანიშნავი იყო უბირველესად ვითარცა კარგი პოლიტიკოსი... „სამეფო განუხეთქელად დაიცვა, ყოველივე შეიტანა და მშვიდობა ჰყო ყოველთ-თუის“ (ლამა გიორგის დროინდელ შემართანეს სიტყვებია)... მასში შეერთებული იყო ქალის მომხიბვლები მშვენიერება და გაყვანური მამაცობა, სახელმწიფო მოღვაწის სიბრძნე და უმანკო, ყოველად მოწველე, განურისხვებელი გული... მას ჭირვით ეჭვგარეობდა და ეზიზღებოდა სიკვდილით დასჯა... არ ამტკიცებდა ისეთ განახენს, რომელითაც დაშინავე სიკვდილით, თვალდაზნებულებით ან ასოთ ამოღებით უნდა დასჯილიყო... საქართველოში დაშინავეთა სიკვდილით დასჯა ამოკვეთა და დამსახირებელი სასჯელები მოსპოა (ზროფ. ივ. ჭავჭავაძის მიხედვით. „ქართველ ერის ისტორია“, 635—39 გვ.)

შემართანეთა გადმოცემით, თამარი იყო სიბრძნით სავსე, ტკბილი და დრმად მოწველე, სულწირული, კეთილი და სათნო, საღვთის უსაზღვროდ მოყვარული, დარბ-დატაკთა და ობოლთა ბედის შემამსუბუქებელი, ქველმოქმედი, მხნე მშრომელი, მჭევრმეტყველი, მადაღკონიერი და შორსგამჭვრეტი გამგებელი, ხეუნი ეროვნული თვითშემოქმედების უდიდესი აღფრთოვანება, ეროვნობის და საწმენების წინმსუელოების დაუდალავი მოღვაწე, რომელსაც მსოფლიო ისტორიაშიც დიდი სახელი დარჩა. მის დროის მთელი საქართველო (აფხაზეთი, მთიანეთი, იმერეთი, ქართლი, კახეთი და სს.) გაერთიანებული იყო, გარეშე მტრის შიშის ზარის დამცეში, მოყვარეთა გამსახრებელი და მთელი ერი საერთო უდედს ერთად ეწეოდა, დამოუკიდებელი, თავისუფალი ცხოვრებით სტკებოდა. თამარმა დასთესა ქართველთა ერთობის თესლი და თესლი იგი ნაყოფიერად აღმოცენდა და ამიტომაც ისტორიამ მის ხანას ოქროს საუკუნე უწოდა.

ყველა ამ სიკეთესათვის ერმა სიღვთისმშობელი გააღიდა, გარდაცვალების შემდეგ საქართველოს ეკლესიამ წმიდანთა შორის შერცხს, რაიც რუ-

* „Груз. сказ. и народ. игры“
 ** ჰლ. იოსელიანი—„Исторія Груз. церкви“, 1843 წ.

სეთის უწმიდესმა სინოდმა დაადასტურა.
ისსენიება 1 მაისს.

მემატიანის სიტუეით ნეშტი მისი გელათის ტაძარშია დაკრძალული, სადა სსრფს თამარ დიდისა — დიდებული ქართველი ქალისა შთელი ქართველი ერის გულში განისვენებს უკუნითი უკუნისამდე ნეტარ მსახურებლად*).

როსებ არიმათიელი



შოთა რუსთველი

თამარ მეფის თანამედროვე დიდებული მგოსანი.

ქართულ ისტორიის ოქროს ხანის მწერლობა

(გაკვერთი მიმოხილვა)

როგორც დამტკიცებულია უტყუარის ისტორიულის ფაქტებით, საქართველოში, მომეტებულად კი ქართველთაგან დაარსებულ მონასტრებში სინაზე და ათინაში მეხუთე საუკუნეში მეთორმეტე საუკუნემდე შეუწყვეტილი, ენერგიული და დიდად ნაყოფიერი ლიტერატურული მუშაობა სწარმოებდა.

ამ დროის განმავლობაში, როგორც ვიცით, გაღმარგზნა ქართულს ენაზე არა მხოლოდ საღმრთო და საეკლესიო წიგნები, ბევრი წმინდა მამების და ცნობილ ფილოსოფოსების ნაწარმოებნიც. ამ დროს სამწელო ასპარეზზე გამოვიდნენ და მოღვაწეობდნენ ისეთნი განათლებულნი და ნიჭიერნი მწიგნობარ-

ნი, როგორც იყვნენ წმ. ილარიონი, მიქელ მოდრეკილი, იოანე მტბევალი, წმ. იოანე, ექვთიმე და გიორგი მთაწმინდელები. მართალია, ქართულ მწერლობის ამ ხანას მომამზადებელი ხასიათი ჰქონდა და ამ პერიოდის განმავლობაში რაიმე დიდად თვალსაჩინო ორიგინალური ნაწარმოები არ შექმნილა, მაგრამ მაინც ქართულ მწერლებ მთარგმნელების მოღვაწეობას დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა მთელ ქართულ საერო და სასულიერო მწერლობისათვის.

ქართველებს რომ პირველ დღიდან ქრისტიანობის მიღები'ა არ გექონოდა სამშობლო ენაზე საღმრთო და საეკლესიო წიგნები, მაშინ, რასაკვირველია, პირველი—ჩვენ ისე ჩქარა და ღრმად ვერ შევითვისებდით ქრისტიანულს მოძღვრებას და ისე ადვილადაც ვერ მივიღებდით საეკლესიო ავტოკეფალიის (VI საუკ.) მეორე, ჩვენც ისე მოგვივიდოდა, როგორც მოუვიდათ ჩვენს მონათესავე ლაზებს, კაპადოკიის მკვიდრ მცხოვრებლებს, რომლებიც,—რადგანაც თავიდანვე არ ჰქონდათ საეკლესიო და საღმრთო წიგნები მშობლიურს ენაზე,— ვერ განმტკიცდნენ ქრისტიანობაში და, როდესც 1192 წელს ოსმალებმა დაიპყრეს მცირე აზია და დაარსეს იკონიის სამეფო, ადვილად, თითქმის ძალდაუტანებლად მიიღეს მაჰმადის სჯული და გადავიწყეს თითქმის თვისი სამშობლო ენა (იხ. ჩუბინაშვილი, ეტნოგ. დასახლება კაპად. ძველი და ახალი მცხოვრებლებისა ანუ ქანეთი (რუსულს ენაზე), გვ. 6—7). მოსამზადებელს ხანას მოჰყვა ოქროს ხანა ქართულ საერო და სასულიერო მწერლობისა. ეს იყო დრო დევით აღმაშენებელისა და დიდი თამარ მეფისა. ამ დროს საქართველო ყოველ მხრივ აყვავდა: პოლიტიკურად ის იყო მძლავრი და საშიში მეზობელ ერებისთვის, რომლებიც ხშირად ეძებდნენ მასთან მეგობრობას, დახმარებას და მფარველობას; ეკონომიურადაც ის გაიფურჩქნა და გაძლიერდა.

რიონის ნაპირები, ველები და მთები იმერეთისა, კახეთისა და ქართლისა მოიფინა და მოირთო ხუროთმოძღვრების მშვენიერის ნაწარმოებით; დაარსდა ახალი ეპარქიები, გა-

*) ამოღებულია ხელთნაწერ „ქართველ მოღვაწეთა ლექსიკონიდან“. ზემოთხსენებულ წყაროების გარდა, ვისარგებლეთ, მ. ჯანაშვილის, დ. კარიჭაშვილის და სხ. ნაწერებით.

1
2
3
4

Handwritten text in Georgian script, including a signature and some illegible notes.

3 00 - 80
4 00

الملكة العظيمة...
جلال الدنيا والدين
تأمار بنت كندك
ظهير السبع
اعز الله انصاره



Handwritten notes in Georgian script, possibly a list or index.

თამარ მეფის ხელნაწერი და ფული

1, სიგელის ბოლო: „ესე: ჩვენ ინდიქტიონსა მეფობისასა ჩვენისასა მეათვრანეტესა“. 2, „ქ. მტკიცე ყოს ღმერთმან შეუცვალებლად“. 3, თულის შემოკლ. წარწერა: „თარ“ (თამარ), „ღთ“ (ღვთის); 4, თამარის ვენზელი „თამარ“; 5 და 7, ფულის არაბული წარწერა: „დედოფალი მალალ ხარისხოვანი დიდება სოფლისა და სარწმუნოებისა თამარ ასული გიორგისა შემდეგი მესხისა ღმერთმან აღიდოს ძლევანი მისნი“ და 6, თამარის ფული. (ამოღებულია მ. ჯანაშვილის რუსუ-ლი წიგნიდან „Царица Тамара“).

იხსნა ახალი სკოლე“; სასულიერო და საერო მწერლობა მომწიფდა, დავაჟკაცდა და მალალ ხარისხამდის განვითარდა; გაჩაღდა ლიტერატურული მუშაობა ქართველთა მონასტრებში, მომეტებულად სინაზე და ათინაში. მეფენი და დიდებულნი აარსებდნენ და ანახლებდნენ მონასტრებს, — ამ უმთავრეს ცენტრებს ქართულის განათლებისას; მდაბიო ხალხი კი გულუხვად სწირავდა მათ გასამშვენებლად და მოსაწყობად თავის წვლილს. ასეთი იყო მაშინ დრო, — დრო სარწმუნოებრივი აღმაფერენისა და ენტუზიაზმისა.

მონასტრების აყვავებას მოჰყვა ჩვენში განათლების და მწერლობის აყვავებაც.

როგორც ვიცით, ძველად, მეთორმეტე საუკუნემდის, ბიზანტია შეადგენდა საქართველოსთვის სწავლა-განათლების და საზოგადოთ კულტურის უმთავრეს წყაროს. შაგრამ დავითის და თამარის დროის მწერლობაზე დიდი გავლენა ჰქონდა არაბეთის კულტურას და განათლებას. არაბები ამ დროს დიდის ენერგიით და შრომის მოყვარეობით იკვლევდნენ და შეისწავლიდნენ: ღვთისმეტყველებას, ისტო-

რიას, ფილოსოფიას, კანონმდებლობას, მათემატიკას, რიტორიკას, მედიცინას. (იხ. ჩერვენსკი, მუსულმანობა და მისი გამოღვივება (რუსულათ), ნაწ. II, გვ. 222).

ამ არაბულმა განათლებამ გაიტაცა თვით ევროპაც. უკანასკნელი გაფაციცებით აღვენებდა თვალ-ყურს არაბულ მეკნიერებს და კულტურის განვითარებას და იქადან მოელოდა ახალს სიტყვას, ახალს ქეშმარიტებას. მართლაც არაბების მეცნიერება ღირსი იყო ასეთის ყურადღებისა და პატივისცემისა. მოკლე ხანში არაბებმა გამოიჩინეს განსაკვიფრებელი ნიჭი, შრომისმოყვარეობა და შემოქმედება. მათის წყალობით დიდის სჩქარით გავრცელდა განათლება აზიაში, აფრიკაში და ევროპაშიაც კი. რაც შეეხება არაბების მაღალ სასწავლებლებს ანუ აკადემიებს, მათ განცვიფრებით იხსენიებენ ევროპის სწავლულები. (იხ. ფულმანი, ისტორია საშველო საუკ. ლიტერ., ტ. I, გვ. 141; ვებერი, ისტორია, ტ. VI, გვ. 457).

არაბებს ჰქონდათ ორნაირი ტიპის სკოლა: დაბალი და მაღალი ანუ აკადემია. აკადემიებს აარსებდნენ ქალაქებში. ცნობილნი და სახელგანთქმულნი იყვნენ აკადემიები ბაღდადი, ბასორისა, ბუხარისა, დამასკისა და სამარყანდისა. უმთავრეს საგნებად აკადემიაში ითვლებოდნენ: ღვთისმეტყველება, ფილოსოფია, იურისპრუდენცია, ლოღიკა, ფილოლოგია და დიალექტიკა. საბუნებისმეტყველო საგნებს სპეციალურს სასწავლებლებში ასწავლიდნენ, მედიცინას და ჰიგიენას კი კლინიკებში — (უკეთ რო ითქვას, საავადმყოფოებში). უმაღლეს სასწავლებლებს სათავეში უფრო ი პროფესორები უდგათ.

თუმცა დღემდის ჯეროვანად გამოკვლეული და გაშუქებული არ არის ის, თუ როგორ იყო დავით-თამარის დროს დაყენებული და მოწყობილი სწავლა-აღზრდის საქმე ქართულს სკოლებში, მაგრამ დარწმუნებით შეიძლება ერთიდა ითქვას, რომ ქართული სკოლები ისე იყვნენ მოწყობილნი, როგორც ბიზანტიის და არაბეთის სკოლები.

სხვათა შორის, ჩვენ ვიცით, რომ საქართველოში არსებობდა სამი უმაღლესი სკოლა



თამარ მეფე (1184—1213)

სრულიად საქართველოს გამგე-მფლობელი.



დავით სოსლანი

მეულ. თამარ მეფისა, მწიგნ. და გამჭრიახი სარდალი.

ანუ აკადემია. გრემში დაარსა აკადემია ათონის ბერმა იოანე ჭირქიველმა, რომელიც „პეტრიწის“ სახელითა ცნობილი; თბილისში აკადემიას განაგებდა გრიგოლ ბერი; იყალთოში პროფესორობდა არსენ იყალთოელი. ქართულ უმაღლეს სკოლებში ასწავლიდნენ: დვთისმეტყველებას, ფილოსოფიას, კლასიკურ ლიტერატურას და სხვა. (იხ. ისტორია თეიმურაზისა, გვ. 295; პლ. იოსელიანი, ისტორ. საქ. ეკლ. (რუსულად), გვ. 71, 79).

ზოგიერთი ქართული ისტორიული საბუთები მოწმობენ, ქართულ აკადემიების გამგე პროფესორები პირნათლად ასრულებდნენ თავიანთ მოვალეობას და ითვლებოდნენ თანამედროვე მეცნიერების საუკეთესო წარმომადგენლებად...

დავით აღმაშენებლის და თამარ მეფის დროის ქართული მწერლობა ითვლება კლასიკურად. ამ დროს გამოჩნდნენ შესანიშნავი მწერლები, რომლებმაც გაამდიდრეს ქართული მწერლობა უკვდავის ნაწარმოებებით და საშუალება მისცეს ქართულს აზროვნობას და შემოქმედებას ფრთები მძლავრად გაეშალა.

ამ პერიოდის საერო მწერლებში ღირს-შესანიშნავნი არიან: გრიგ. ჩახრუხაძე, სარგის თმოგვილი (დასწერა პოემა „დილარიანი“), მოსე ხონელი (ავტორი პოემისა „ამირან-დარეჯანიანი“), ძაგნაყორელი (პოეტი), ეგრი-სელი, ივანე შავთელი (ბერი, ერისკაცობაში აბდულ მესია), დავით საათაბაგოელი (გადმოთარგმნა სპარსულით პოემა „ვისრამიანი“) და ქართველთა სიამაყე და საქართველოს გენიოსი შვილი შოთა რუსთაველი და სხვ.

ჩვენს მოკლე მიმოხილვაში საერო მწერლობის მხოლოდ ჩამოთვლილ დავკავოფილდებით, ვინაღდან მათ შესახებ თითქმის ყველა ქართველ მკითხველს ცოტა რამ გაუგონია ან წაუკითხავს. გვეგონია, რომ ბევრისთვის უფრო საინტერესო იქნეს დასახელება და გაკვრით მაინც აღნიშვნა იმ მწერლების მოღვაწეობისა, რომლებიც ფილოსოფიას და ღვთისმეტყველებას ემსახურებოდნენ და რომლებიც ბევრის სრულებით უცნობნი არიან. ამათ შორის შესანიშნავან არიან:

იოანე ტაბაჭავა, შესანიშნავი რიტორი, პედაგოგი, ფილოსოფოსი, პოეტი, მთარგმნელი დამასკინის „კატელორიისა“ და ფილოსოფოს პორფირეს „ისაგოგკისა“.

ეფრემ მცირე, დიდი ბრძენთა შორის, შესანიშნავი სილოგისტი, შეუღარბელი პოეტი (იხ. „წყობილ სიტ.“ ან. კათალიკოზისა, გვ. 257), გრამატიკოსი, შემომღები ქართულს მწერლობაში „წენტინისა“, დამწერი შესანიშნავის ისტორიულის თხზულებისა: „მოქცევა ქართლისა“, იამბიკოსი და შემდგენელი აკროსტიხებისა (იხ. ცაგარელი, გვ. 61; ყორდანი, ქრონ., გვ. 215; პლ. იოსელიანი, თბილისის სიძველენი, გვ. 154).

ასევე აუჯღთოევი, დამაარსებელი და პროფესორი ქართულის აკადემიისა, ზედმიწევნით მცოდნე ლოლიკისა, მეტაფიზიკისა, ფიზიკისა, ანატომიისა, რეტორიკისა და პიტიკისა; მებრძოლი სომხებთან და ინიციატორი რუსულრბნისის კრებისა; კაცი იშვიათის ენერჯიისა და მეტყველებისა, რომლის შესახებ ანტონ ქათალ. ამბობს: „ფრასები ასუნისა ბრწყინავენ, ისინი მშვენაიერნა აჩიან; მისი ლოდიკა განსაცვიფრებლად ძლიერაა“. (იხ. ნ. ურბნელი, დავით აღმაშ. და მისი ღრო, გვ. 9, 96; „წყ. სიტ.“, 260—262).

გიორგი ჭყონდიდელი, შესანიშნავი ოსტატი, მამამძღვე, დამწერი „ალაპისა“: კაცი სწავლული და ბრძენი, დამაარსებელი სამეგრელოში უმაღლესის სკოლისა, განმანათლებელი აფხაზეთისა და სვანეთისა (იხ. „ქართ. ცხოვ.“, I, 247; ხახანაშვილი, ვიპ. ნ. II, გვ. 317).

ანტონ ჭყონდიდელი, თამარ მეფის თანა-

მედროვე, კაცი სწავლული, მწიგნობარი, რომელმაც დასწერა შესანიშნავი თხზულება: „წესი და მოწყობა ლაშქარისა“ („ქართ. ცხოვ.“, I, 245; აღწერა შიომღვიმის მონასტრისა, გვ. 33).

იოანე ჰეტრაწი, პირველი სწავლული და პირველი ფილოსოფოსი თამარის და დავითის ეპოქისა, „ქვეშარიტი ფილოსოფოსი“, რომელმაც შეითვისა ყველა დარგი ცოდნისა და მეცნიერებისა, განმამშვენა იერებელი ქართულის ენისა, დამწერი საუცხოვო ლექსებისა; მან დაწერა და გადათარგმნა: „ნემესიოსი“, გადათარგმნა „ტოპიკები“ და „პერი არმენია“ არისტოტელისა; შეადგინა ქართულ წიგნებს კატალოგი (იხ. პრ. მარო, რუსული „საეკ. უწყებები“, 1906 წ. გვ. 197; პლ. იოსელიანი, 79).

ამ მცირე ცნობებიდგანაც სჩანს, თუ რას წარმოადგენდა ოქროს ხანის ქართული მწერლობა და თუ რამდენი ნიჭიერი და გენიოსი პირნი ემსახურებოდნენ მისს აღზრდა-განვითარებას. რასაკვირველია, ისტორიული პირობები დიდად ხელს უწყობდნენ ქართულ მწერლობის ასეთს აყვავებას და გაძლიერებას.

დიდი თამარ მეფის სიკვდილის შემდეგ, სამწუხაროდ, ეს სასარგებლო პირობები ძირიანად შეიცვალნენ და საქართველოც მალე დაუძლურდა, დაქნინდა, გადატაკდა.

ამას მოჰყვა ქართულ მწერლობის დაუძლურება-დაცემაც.

იპ. ვართაგავა

წერილები მეგობართან

ქათველ მუსულმანების შესახებ.

ძვირფასო მეგობარო!

თამარ დედოფლის დღისთვის არ შემიძლია ცოტაოდენი რამე არ მოგწერო იმის შესახებ, თუ ჩვენი მოძვე ქართველ-მუსულმანები რა ღრმა პატივისცემის გრძნობით არიან მისდამი გამსჭვალულნი. თამარ დედოფალი ის აღამიანია, რომელიც მათს გულს ქართველ ქრისტიანების გულთან აერთებდა და აკავშირებდა იმ დროს, როდესაც ისინი ყამთა ბრუნვის მეოხებით ჩვენგან დაშორე-

ბულნი იყვნენ... თამარი თითქმის ერთად ერთი სახელია, რომელიც შერჩათ ქართველ-მუსულმანებს თვის დიდებულ წარსულის მოსაგონებლად, ის სახელია, რომელიც სამასი წლის განმავლობაში მხნე დაბრუნებულ უდგა მათ შორის ქართულ ენას, ქართულ კერას, ქართულ ეროვნულ გრძობას, და თუ ეს სამივე კიდევ მოიპოვებოდა მათ შორის, ამას უნდა ვუმადლოდეთ უმთავრესად იმ მომხიბლავ გავლენას, რომელიც თამარს აქვს ზაოზე.

თამარ დედოფალს მეტად უყვარდა ქობულეთი, აქარა, შავშეთი, ლივანა და ჭანეთი... აქ ხშირად დაბრძანდებოდა და სცხოვრობდა იგი... ეს ქართველ მუსულმანებმა გარდმოკემით იციან. „მე თამარის კაცია ვარ“, — მუსულმანებთან, როდესაც ვკითხე, თუ ვინაა იგი... ამ სიტყვებში მთელი წარსულის გამოძახალია ჩაქსოვილი... თამარის ხსოვნა თითოეულს ქართველ მუსულმანს გულის სიღმეში აქვს აღბეჭდილი, როგორც წინდი მის გვარ-ტომობისა, მისი სისხლ-ხორცისა.

რასაც ქართველი მუსულმანი თვის გარშემო ხედავს, ყველაფერს თამარს მიაწერს: იქნება ძველი დარბაზი, ციხე, ტაძარი თუ სხვა რამე... თამარი იყო ის მეფე, რომელმაც მთელ საქართველოში სწავლა-განათლება და მთლად კულტურა უმაღლეს წერტილამდის აღიყვანა...

— თქვენი ენა, — მითხრა ქართველ მუსულმანმა — გურჯულია. ჩვენი ენაც გურჯულია. ამ ენაზე საუბრობდა დიდი თამარი. ეს ენა არ მოკვდება!

„და გურჯული ენა არის ჩვენი დიდი დედა ენა... ამ ენაზე საუბრობდა დიდი თამარ დედოფალი: ამ ენას არ დაივიწყებს ჩვენი ქე და მომავალი.“

(მოთრობილამ „ქლენე“)

მეტად უხარია, როდესაც ქართველ მუსულმანი ან თვით გესაუბრება და ან მოგისმენს საუბარს თამარის შესახებ.

— ბათომის ახლოს რომ თამარის ციხეა, — მეუბნებოდა ერთი ქართველი მაჰმადიანი:

ნი: იმ სულკურთხეულს მაშინ აუშენებია, როდესაც ტრაბიზონიდან დაბრუნებულა თავის ჯარით. ამ ჯარში ჩვენებური ბიჭებიც ყოფილან ბლომად. თამარს იქ თავისი ნათესავი გაუშეფებია, დაბრუნებისას ჯარი დაუსვენებია ბათომის ახლოს. წვიმიანი ამინდი ყოფილა. ჯარის კაცებს ფეხსაცმელიდამ ტალახის მოშორება დაუწყვიათ... ამის მეოხებით გორაკი აღმართულა. ამ გორაკზე ციხე აუშენებია. უყვარდა აქ ცხოვრება...“

თამარის ციხის გვერდით ჩამოდის მდინარე, რომელსაც ყოროლის თავის წყალს ეძახიან. ერთი ჩემი თანამესაუბრე ქართველი მუსულმანი მეუბნებოდა: „ეფენდი! ამ მდინარის სახელი ძველად თამარის წყაღი ყოფილა. რათ გამოუცვალეს სახელი?!.“

ყოროლის თავიც თამარის სოფელია!.. მართლაც, ეს სოფელი სამოთხის მსგავსია, და მთელი ბათომის მიდამოების თვალთა... აქაა დღეს გამართული ქართულ საქველმოქმედო საზოგადოების მიერ სკოლა, რომლის მეთაურებად არიან ორი ქართველი ქალი, — მშობლიურ ერის მიმართ სიყვარულის ჩაგონებით ქართლშიც აქ გადმოტყორცნილი: ელენე ციტქიშვილი და ჰელენ გელაშვილი, რომელთაც დაიმსახურეს თამარის სოფლის მცხოვრებთა თანაგრძობა...

ჩვენ გვჯერა, რომ სიმართლმადიდებელი ბოლოს გაიმარჯვებს... ბნელი ძალები ვერას გახდებიან, და თამარის კაცები, როგორც ეძახიან ქართველი მუსულმანები თავის თავს, თავის დედა საქართველოს დაუბრუნდებიან და სწავლა-განათლების ფერხულში ჩაებშიან... საღი გონების შეოხებით ისინი მიხვდებიან, რომ მხოლოდ მათი მოსისხლე მტრები, ავრცელდებენ განძახს ხმას, რომ ქართველ ქრისტიანებს ქართველ მაჰმადიანებში ქრისტიანობის გავრცელება სურთ... მრავალრიცხოვან შეგნებულ ქართველთა მაგივრათ და ჩემის მხრითაც ვფიცავ უკვდავ ხსოვნას და სხივოსან სახელს თამარ დედოფლისას, რომელიც ესდენ სანუკვარია ორივე სჯულის ქართველთათვის, რომ ჩვენ, ქართველ ქრისტიანებს, არავითარი ხელი არ გვაქვს მაჰმადის სჯულთან და მისი პატივის მცემელნი ვართ, ვალიარბთ სჯულის

თავისუფლებას: დ ე ქართველმა მუსულმანებ-
მა თავის სჯულის წესები მტკიცედ შეასრუ-
ლონ... ეს ვერ შეუშლის ხელს მ.თს ერთო-
ბას ჩვენთან! ჩვენ ჩვენი |ჯული და მათ მათი
სჯული...
 დღეს ქეშმარიტად ხარობს თამარ დედო-
ფლის უკვდავი სული, როდესაც ხ დავს, რომ
მისი საყვარელი ხალხი, მისთვის თავგაწირულ
აქარელ ქართველების შორეული ჩამომავალ-
ნი, დღევანდელი ქართველი მუსულმანები საღი
კჳუსი ჩაგონებთ უბრუნდებიან თავის საერ-
თო სამშობლოს, —საქართველოს, სწავლობენ
გურჯულ წიგნს, სძებნიან თავის კურთხეულ
კერას, ძმური საღმით ეგებებიან კეთილ გან-
ზრახვით მათთან მისულ ქრისტიან ქართვე-
ლებს და მათთან ერთად ებძიან საერთო ცხო-
ვრების მძიმე უღელში...

შორს, ბნელო ძაღვებო, თქვენ ვეღარ
შეაჩერებთ გაღვიძებულ ერს თვის ბედნიერე-
ბის ძიებაში... თქვენი ყორანისებური ჩხავი-
ლი გულს ვერ შეუძრწუნებს თამარის კაცებს:
ისინი უკან აღარ დაიხვეწენ... იქ სიკვდილია,
წინ კი სიცოცხლე...

შენი შეგობარა ი თეზბიტელი

თამარ მეფე და დიდუბე

ახლანდელი ქ. თბილისის ნაწილი დიდუ-
ბე ძველად ყოფილა პატარა, მაგრამ საყურა-
დღებო სოფელი, „სანახებსა თბილისსა“,
არამც თუ ძველს დროს, მეცხრამეტე საუკუ-
ნის ნახევრამდისაც. ვორონცოვის დროს დი-
დუბელები გადასხლებულან ჩულურეთში და
დიდუბის მეტი წილი დარჩენია სომეხს ამა-
ტუნის. მერე ქალაქი რომ გაიზარდა, დიდუ-
ბესაც მიეცა ფასი, როგორც ქალაქის ნაწილს.
ძველი სოფელი დიდუბე რომ მნიშვნე-
ლოვანი ადგილი ყოფილა ძველადვე, ამას
გვამტკიცებს რამდენიმე ისტორიული გადმო-
ცემაც და ეს გადმოცემანი შეეხება უმთავრე-
სად თამარ მეფეს, რაც ერთი ასად აღიდებს
მნიშვნელობას ჩვენს ცხოვრებაში. აი ის რამ-
დენიმე გადმოცემაც.

პირველი შეეხება თამარ მეფის ქორწი-
ნებას.

როდესაც გადაწყდა თამარ მეფის მეულ-
ლედ დავით სოსლანი მოეწვიათ „მამინ. წარ-
ვიდეს დიდებულნი აშენა და იმერნი: და წარ-
მოიყვანეს დედოფალი (რუსუდანი) და გაზრდი-
ლი მისი, რჩეული დეთისაჲ, დავით და მოვი-
დეს სრასა დიდუბისასა, სანახებსა ტფილისსა,
და მუნ ქმნეს ქორწილი შესატყვისა და შემსგავ-
სებუდი ხელმწიფობისა და შანჯანდლობისა მ-
ათისა“...

როგორც თამარის ისტორიკოსის ამ სი-
ტუვებიდან ცხადად სჩანს, თამარ მეფეს დი-
დუბეში სრ -სასახლედ ჰქონია, მამასადამე ჯერ
ჯვარი დაიწერა დიდუბის ეკლესიაში და შემ-
დედ დიდუბისავე სრა-სასახლეში გადახდა დი-
დუბული ნადიმი „შემსგავსებუდი ხელმწიფებისა
მათისა“.

ესევე ცნობა ი. დავითაშვილს გამოთქ-
მული აქვს შემდეგ ლექსში:

საქართველოს დედოფალი,
დედა ქართლისა, თამარი,
სიმშვენიერით მოსილი,
ამომავალი მზის დარი,
დავით სოსლანის მეუღლე,
რომელს უმშვენა მან მხარი,
დიდუბეში იქორწინა,
სადაც რომ საყდარი არი.
ნადიმობა გაუმართა,
მოიწვია თავის ჯარი;
ასი სული ცხვარი დაჰკლა
და ორასი ნიშა ხარი;
ლურჯი სუფრა გაუშალა,
თითქმის იყო ასი მხარი;
ქვრივ-ობლებსა უწყალობა
ოქრო, ვერცხლი დიდი ძალი.
სიბრძნით, სიუხვით ქებულო,
დილის ცისკარი, სად არი?
ის მნათობი ქვეყნიერი
მკვლარაც ვერ ვპოვეთ, სად არი!

მეორე გადმოცემა: ერთ-ერთი დიდი გა-
ლაშქრების წინ თურქების წინააღმდეგ მთე-
ლი საქართველოს ჯარი შეიკრიბა დიდუბის
მინდორზე; ჯარს ძლივს იტევდა ეს გადაქი-
მული ტრიალი მინდორი, დარაზმულს ჯარს
ზიმზიმი გაჰქონდა. მობრძანდა თამარ მეფე
ჯარის სანახავად, დაათვალიერა, მოიწონა, მე-

რე ჯვრით დალოცა და საქართველოს სამხედრო დროშა ამიხსპასალარს მხარგრძელს გადასცაო, ამბობს გადმოცემა.

ამ ამბავს მგოსანი გრ. ორბელიანი ასე გვისურათებს:

„თამარის დროშა გაშალეს, შეკრბა დიდუბეს ლაშქარი...“

თამარი ლოცავს ჯვართა, ჯარს ამხნევს გულის უხვევით“...

სჩანს, დიდუბე, საზოგადოდ ჯარის შესაკრებელიც იყო, როცა ან აღლუმი იყო ჯარისა, ან გასალაშქრებლად მოიყრიდა თავს წასვლის წინ.

ზემოსხენებული გადმოცემაც ხომ ეკაფიოდ ადასტურებს, რომ თამარს სრა-სასახლე ჰქონდა ქალაქს გარეთ, დიდუბეში და ცხადია, სწორედ აქ უნდა ყოფილიყო თავმოსაყრელი ჯარისა, როგორც უფრო მოსახერხებელი ადგილი, ჯერ იმით, რომ სატახტო ქალაქზედ ახლო იყო; მერე დიდი ტრიალი მინდორიც ხელს უწყობდა ამასვე და, მესამე, სასახლეც აქვე ჰქონდა მეფე ქალს.

მესამე გადმოცემა გვეუბნება თვით ეკლესიის შესახებ, უფრო კი იმ ძველის ძველი სასწაულთმოქმედი ღვთისმშობლის ხატის შესახებ, რომელიც დღესაც დიდუბის ეკლესიაში ასვენია.

ეს ღვთისმშობლის ხატი უპოვოა თამარ მეფის დროს და დიდუბეშივე დაუსვენებიათ მაშინდელს ტაძარში; თითონ თამარ მეფე დიდი პატივის და თაყვანისმცემელი იყო ამ ხატისაო.

მას შემდეგ ამ ხატს თაყვანისმცემელი მოსდის არა²ც თუ თბილისიდან, არამედ მთელი საქართველოს სხვა და სხვა კუთხიდან და არა მარტო მარცხმადიდებელნი ქართველნი, არამედ სხვა წესის ქრისტიანებიც მრავლად.

ამ გვარად, დიდუბე არის დაკავშირებული დიდებულ მეფეს, წმინდა თამარის სახელთან, და ეს დაკავშირება არ არის შემთხვევითი და უბრალო, არამედ საბუთიანი და ისტორიულად სარწმუნო.

ამიტომ ყველა ქართველს ჰმართებს ამ ადგილის პატივისცემით ხსენება და მასთან

დაკავშირებულს საეკლესიო კითხვის ყურადღებით მოპყრობა.

დიდუბის ეკლესიის ახლანდელი მდგომარეობის შესახებ შემდეგში მოვილაპარაკოთ.

დ. ნახუცრიშვილი

თამარ მეფე მგოსნების დახასიათებით

იოანე შავთელი (XII სსუკ. მწერალი):

შემოკრბით, ბრძენო, ათინელთ ძენო, თამარს ვაქებდეთ მეფედ ცხებულსა, კრიტს, ალაბს, მადრიბს, ეგვიპტეს, მაშრიყს, ჩინეთ ჩინეთსა თარშის ქებულსა!..

ჩახრუხაძე (XII სსუკ. მწერალი)

თამარ წყნარი შესაწყნარი,
ხმა-ნარნარი, პირ-მცინარი,
მზე მცინარი საჩინარი,
წყალი მქნარი მომდინარი,
მისთვის ქნარი, რა არს ქნარი,
არსით მთქნარი უჩინარი,
ვარდ-შამბზარი შამბ-მადნარი,
ლაწვ მწყაზარი შუქ-მფინარი!

შოთა რუსთაველი (XII სსუკ. მწერალი):

თ მარს ვაქებდეთ მეფესა...
ქება წარბთა და წამწაშთა,
თმათა და ბაგე, კბილისა,
ბროლ-ბალახშისა თლილისა,
მით მიჯრით მიწყობილისა...

არჩილ მეფე (XVII სსუკ. მწერალი):

როს თამარ დიდი ხელმწიფე
სულ ხმელთა პირსა ნათობდა,
სხვათა მნათობთა უმჯობე
მზესა მით ეკამათოდა,
ბროლ-მინა ერთათ შეთხზნილი
გარშემ გიშერი სათოდა,
მძლეველი შორეთ მეფეთა,
დამამხობელი მათოდა,—
იმხედრა უნეს მეფეთას,
აღვირი იპყრა ძლიერად,
მან ტახტი ხელმწიფობისა
შეამკო ხმად მის მიერად,
გაბრწყინებული გაჰშვენდა
სფერო უღრუბლო აერად,

ლაიპსკა შვილივ სამეფო
ლიხ ამერიითურთ იმერალ.

ანტონი I, კათალიკოზი (XVIII ს.უკ.)

ასულთა შორის დავითიანთა თამარ
სოლომონითი მსგავსებანი ყოველი
იყოლისფერნა: მამრთ წარემატა მდებრი,
შენიერ ქმნილი შინაგნით და გარეგნით
ქრისტეს ბვისება ქრისტებრივ ამკო მადლით,
სოლომონითი სიბრძნე აქა ჰპოვო შენ
მისებრ სიმდიდრე სიბრძნის ნაყოფნი მისნი
ქრისტეებრ მადლი, ცხებულემა უფლისა,
შენიერება გონების მულამ მზობა
პირველთა თვისთა უმეტესი განბრძობა.
იტყვიან ძველად სემირამიდას ვისმე
მეფესა ვისმე ცოლსა ნინის მეფისას,
კვიროსის უმძლევს აღექსანდრეს უდიდესს,
პროპონტოს კიდით მმფლობს კიდეთ ინდიას
შენიერ, მდიდარს, უმდიდრეს ძლიერებით,
არამედ სხვას ვისმე მდებრსა ესგვარ დიდებით
ცოლსა ქსერქსისსა, დედასა არტაქსერქსისსა,
ხოლო მცირისა კვალად კვიროსისასა
კვიროს დიდისა საყდრისა დედოფალსა
შვილთა მბრძანებსა ნებისაებრ თვისისა,
კვალად ეგვიპტის მეფესა კლეოპატრას,
მოხსენებულსა იოსიპოსის მიერ,
ძალითა დიდსა, წინააღმდეგომთა მძლესა;
კვალად კესარის დედასა ანტონიას
გაიოსისსა სარაცხსა თქმულთა თანა,—
ესენი, რაცა ჰშვენის ქმნულთა მსახურთა,—
ესგვარნი იყვნენ: ოდენ კვამლებრ ნაცხადნი:
გუშინ ჩნდენ და დღეს განქარდენ, დასცხრენ
ყოფით,
მაგრა თამარის საქმენი სჩანან ღვთის შორის,
ხოლო ნიადგ გაგრძელდეს უცვალებელ:
არა დავიწყდეს გარეშემოთა ჩვენთა
ბრძენთა ბერძენთა, სომეხთა, სირთა, სპარსთა;
დიდება მისი სადიდებელი ღვთისა,
ხოლო ქართველთად არ სამართალ არ-ხსოვნა
საქმეთა ბრძნისა მეფეის თამარისთა.

გრიგოლ ორბელიანი:

ვარსკვლად გვინათს სახე ნააგლი
თვალნი სიამის გაშომაცენნი,
სარო-ტანადი, ნაზად მრხეველი,
თითნი ნარნარად ბროლის ნათალნი!
ვითარცა ღმერთა შენიერების,

ქველმოქმედების, სახიერების
ვით ტრედი მადლის მშვიდი და წყნარი,—
ეგრეთ შვენებით მოვალს თამარი!
სხივ-ცისკროვანი მისი გვირგვინი
უპყრავს დიდებას და სათნოებას;
წინაშე მისსა ძლევა-და მუხნი
განადიდებენ მისსა მეფობას!
მის დროშას მოსდევს დიდი ორბელი,
შოთა უკვდავი, ბრძენი ჭყონდიდი,
მხედართ-მთავარი დიდი მხარგრძელი
და გამრეკელი ლომებრ გულადი!
თამარის დროშა გაშალეს...
შეკრბა დიდუბეს ლაშქარი:
კახა ფარ-შუბით, თუში ხმლით,
ფშავ-ხეგსურს ჰშვენის აბჯარი.
მკლავით ძლიერით ქართლელს,
ვით ციხე ბურჯი მეგარი,
ოსი ფეხ-მარდი, მთაუფი
ბრძოლაში შეუპოვარი,
მესხი სწავლითა ქებული,
გმირი იმერი ზრდილობით
და მშვილდოსნობით აფხაზი,
გურულ-სვან-მეგრე მკვირცხლობით!..
თამარი ლოცავს ჯვართთა,
ჯარს ამხნევს გულის უხვობით;
გული მეფისა ზღვა არის,
უსაზღვროება წყალობით.
გალაშქრდენ, მისწდენ კარსუსა,
ერთის შეტევით მიღეწეს!
ლომებრ მისცივიდენ სინოპსა,
მის ციხე ზღვაში გარდადგეს;
განვლეს არეზი, თავრიზი,
ყაფლანქუ გარდაიარეს
და მტვერი გაოხრებისა
ღვთის რისხვად ყაზმინს თავს დასცეს!

რ. ერისთავი:

გარდაიცვალა თამარი,
ჩაესვენა ქართლის მთვარე,
უბედურსა საქართველოს
დღე დადგა დიად მწარე:
ერი იგლოვდა შავ დღესა,
დასტიროდა დიდი, მდარე,
ავედრებდნენ იმის სულსა
და სდიოდათ ცრემლი ცხარე.
ვაქრა მთიები მზე თამარ,

მთლათ საქართველოს მფლობელი,
 „რკინის-პალოდგან“ შავშეიით
 გურგანის ზღვამდე მპყრობელი
 ერთგულთა ჯილდოს მიმცემი,
 ურჩებთა დამამხობელი,
 დედა და მეფე ქართველთა,
 ლაშა-გიორგის მშობელი.
 ქალ-ვაფი დარჩა ნეტარსა,
 მეტი არ ესვა შვილები,
 ლაშა-გიორგი, რუსუდან —
 ტურფანი, კვალად ზრდილები.
 მათ დაუტევა მოყმენი,
 მასთანვე გამოზდილები,
 ერთგულნი, გამჭირახენი
 და ქირში გამოცდილები.
 სამეფო დარჩა ძლიერი,
 კარგებთან დასადარია,
 ეკლესიებით შემკული
 იყო მთლად მთა და ბარია:
 სასწავლებლებით ბრწყინვალეს
 ჰყვანდა მრავალი ჯარია.
 იმათთა მოპირდაპირეს
 ერთხელც არ გაუხარია!..
 ციხეებით, ქალაქებით
 სამეფო იყო მკობილი,
 ნავთსაყუდელნი გემებით,
 ნავეებით გამოწყობილი,
 დიდება თამარ მეფისა
 მეფეებს ჰქონდა ცნობილი:
 ზოგნი აძლევდნენ ხარკებსა
 და ზოგი იყო ძმობილი.

ს ი ზ მ ა რ ი

ერთხელ მხოლოთ, ისიც ძილში,
 ქართველ ქალთა ვნახე კრება;
 გეფიცებით, მისი ნახვა
 ახლაც ისევ მენატრება!
 ტახტზე იჯდა თამარ მეფე,
 მომხიბლავი, ეშხიანი!..
 მარცხნით უღდა თინათინი,
 მარჯვნივ — ნესტან-დარეჯანი.
 გარს ეხვიენ სხვა ქალებიც,
 როგორც მთვარეს ვარსკვლავთ კრება,
 ცალ-ცალკე და ყველა ერთად
 სიცოცხლე და ნეტარება!..

შემოვიდა რუსთაველი,
 ის სულ-მნათი და მგოსანი,
 ხელში ეპყრა მოწიწებით
 მისა „ვეფხისტყაოსანი“.
 თაყვანი სცა სწორ უპოვარს,
 მის წინ მუხლი მოიყარა...
 გაიღმა ტახტზე მჯდომმა
 და ცრემლები გადმოღვარა!..

მზის ქიატის დარი იყო
 უცნაური ის ღიმილი
 და თვით გრძნობის ორქოფობაც
 ცრემლში იყო ჩალესილი:

მასაც მგოსნის თანაგრძნობა
 გულში ედვა, როგორც ქალსა,
 მაგრამ უნდა დაეკირა
 თავი, როგორც დედოფალსა!

ბრძანა: „გმადლობ, ვერ გადგხდი,
 როგორც მეფე, დღეს შენს ვალსა, —
 უკვდავების მოსახვეჭათ
 მიგაპირებ მომავალსა!..“

მიუბრუნდა მერე იქ მდგომ
 ნესტანსა და თინათინსა:
 — „თქვენ გილოცავთ ამ ქვეყნიურ
 სიყვარულს და შეება-ლხინსა!

„გიანდერძებთ საქმროთ ყველა!
 ტარიელს და ავთანდილსა,
 რომ ქართველი ქართველ გმირათ
 გამზრდიდეს შვილი-შვილსა!“

ეს რომ ბრძანა, ნათლის სვეტით
 გადმოეშვა ცისარტყელა...
 აიტაცა შუქმა შუქი
 და მას გაჰყვა თანვე ყველა!..

მე კი დავრჩი... შემეშინდა!..
 მიმოვავლე გარს თვალები
 და რა ვნახე იმათ ნაცვლათ?!
 სხვა ხალხი და სხვა ქალები!

არც თამარი, არც თინათინ,
 აღარც ნესტან-დარეჯანი!..
 აღარც ერთს არ ეტყობოდა
 ქართველობის რამ ნიშანი!..

გული დამწყდა!.. გამეღვიძა,
 ნაღვლიანთ გამეცინა!..
 ვთქვი: „ნეტავი არ მენახა,
 საუკუნოთ დამეძინა!..“

თ ა მ ა რ ი

ხალხური შემოქმედებით *)

თამარ მეფის ანდერძი

(ნუსხა იხ. წიგნაკში: „საქართველოს ძველი დროის თავდადსავალი.“ გამოცემა დეკ. დამბაშიძის. ქ. 1897 წ.)

ანდერძი ნახეს შეფისა თამარის დატოვებულად:
ჭკმენითა სანში კუბონი თვალ-აქროთ განშეგენ-
ბული,
ერთი დამარხეთ მცხეთასა, ერთი ვარძიან დე-
ბული,
მე დამარხეთა გელათში, არ შედნ თათართა გენ-
ბული.

სულთან ნუქარდინს ჯავრი მქირდა თა-
მარის. შემოსთვალა:

ოდეს მოკვდება შეფეო, ქართველთა წინამძღვარია,
მასინ წაგალო: სულტანმა იაოხრო ქართველთ
სღვარია!

სადაც დამარხვენ შეფესა, უქმნა მის სოფლავს
ძვრანია,

ცოცხალს ვერ შევ რაც მწადა, მკვდარსა ვუოფ
შენასვარია!

მოქსმა ესე ამბავი შეფეს ცოცხალსვე სვიანსა.

თვითდა ჭხედგდა თვის შვილსა თვისებ ვერ განკე-
ბიანსა:

„ჩემს უკან ნუ თუ სულტანსა თმი ვერ უქმნან
ხდმიანსა!

იქნება ბილქმან, რაც უთქვამს, მიქმნას მე გვირ-
გვიანანსა!“

ამის ფიქროთა უბრძანა მათ კუბოთ განკეთებანი:

„სამს აღაგს დაჭვალთ შორი-შორ, ვერ მიქმნან
ცუცხლის გუნებანი!“

მუის აღასრულეს ბრძანება და ჭეუვეს შეფისა ნე-
ბანი:

ერთი მუნ დაფლეს, ერთი მუნ: „მტერთ ვერ ჭკმ-
ნან შეფის ძებნანი!“

თვით დაქუქა შეფესა თვისის ხელითა ნაწერი,
სამთავრე საფლავის ქვაზე ესე ჭევაითა ნაწერი,
აქ ქვანი ზირქვე დასდგოთ, საფლავს ვერ ნახონ
ნაწერი.

თამარ მეფის თქმული

როს ნაჭარმაგვეს შეფენი შეადნოგე ზურად დაშე-
სსნეს,

ვიზილბაშ, ოსმალ-არაბნი სასდღვართა გარეთ გა-
მესხნეს,
სასართა თევზნი ბევრ რიგნი ივერთა წყალში
შთამესხნეს
ამა საქმისა ხელქმნელსა, აწ მკლავნი გულსა და-
მესხნეს!

თამარ მეფე და ხონთქარი
მალაღმა ღმერთმ წაჰკიდა...
ზღვაში ჩაუშო ხომალდი,
ზედ აღმასვბი დაჰკიდა,
ზედ დასხა ქართველთ ლაშქარი,
მრავალს წყალობას დაჰპირდა...

თამარ დედოფალი ვიყავ
ქებული კიდის კიდემდე...
ზღვაში ჩაუშვი ხომალდი,
ხმელეთი ჩემსკენ მოვიგდე,
არზრუმსა დავდე ბეგარა,
ისპანს ხარჯი ავიღე.
ამდენის საქმის მოქმედმან
ცხრა ადლი ტილო წავიღე..

უბისს ავაგე საყდარი,
უწყლოსა წყალი ვადინე,
ისპანს დავსდევ ბეგარა,
სტამბოლს ხარაჯა ავიღე,
თეთრს ზღვაში რკინა ჩავადდე,
ხმელეთი ჩემსკენ მოვიგდე.
ამდენის საქმის მოქმედმან
ცხრა ადლი ტილო წავიღე.

თ ა მ ა რ ი

(ძველად ქობულეთელ ქართველ მაჰმადიან ბეჟანბისა-
გან გამოთქმული. — ამოღებულია ზ. ჭიჭინაძის წიგნიდან)

„ათასი კება ყმა მყვანდა,
ყველანი ოქროს ღილითა,
ვაჰმევედი დიდალ ხოხობსა,
ვასომდი ბროლის ჭიქითა,
ვინც რომ შემება შევები
ალოლითა და ჯიქითა,
აწი თქვენ იცით, მეფენო,
ვინც დარჩეთ ამას იქითა...“

*) ამოღებულია ისტ. მ. ჯანაშვილის ხელ თნა-
წერ თხზულებიდან „თამარ მეფე“.

(სვანურიდან)

თამარ დედოფალ მოზრძანდა.
თხემს ეხურა ზუჩი,
ყურებს ჰქონდა საყურე,
თვალეები ჰქონდა იაკინთის,
კბილეები ჰქონდა მარგალიტის
ღაწვები ჰქონდა ბრწყინვალე
ყელზე ება იაში,
გარე ეცვა აბჯარი,
შიგნით — ატლასი,
მხრებს სამხრებში
წვივებს საწვივებში,
ფეხთ ემოხა წულეები,
ცხენს იჯდა ქვიშა-ფერს,
უნაფირო მოქედლიო
მყარი ოქრო,
საძუედ ჰქონდა კაპარი,
აღვირად ოქროს ჯაჭვი,
საგულედ ოქროს ბუშტები.

სარეცელის სწმინდე

(გადმოცემა)

თამარ მეფის შესახებ მე შეგვირბე სხვა და სხვა ზეპირ-თქმულებანი. უმთავრესად ყურადღება მივაპყარ სამცხე-საათაბაგოს ქართველ მაჰმადიანებსა და ოსეთში დაჩენილ ამბებს. მრავალ ამბაჯთა შორის გავრცელებულია შემდეგი გარდმოცემაც, რაც ჩემ მიერ დაბეჭდილ წიგნებშიც არის ანუხსული.

დავით სოსლანის ხელში, მეორე შეილის მიცემის შემდეგ, თამარ მეფემ ისურვა თვისი სარეცელის ხელშეუხებლად დატოვება. ამ გარემოებამ გამოიწვია თამარის და დავით სოსლანის გაზავება; გაყრა კი არა, არამედ ურთიერთ ჩამოშორება. ამის საფუძვლად დედოფალს აი რა უთქვამს დავითისთვის:

„რაც ჩვენის ოჯახისა და ტახტისათვის საჭირო იყო, მე ის მივეცი ჩვენს ოჯახს და ქვეყანას, ამიტომ დღეის შემდეგ სარეცელი ჩემი თავისუფალი უნდა იქმნესა“.

დავითმაც შეისმინა დედოფლის წინადადება და მის შემდეგ თამარს შეილი აღარც მისცემია. ამას ხომ ჩვენი მართიანეც ასევე ასაბუთებს. **ზ. ზ.**

წვრილი აგბევი

➤ **თამაროზა დღეს**, 1 მაისს, გადახდილ იქნება საქართველოს სხვა და სხვა კუთხეში.

➤ **თამაროზის აღსანიშნავად ქათვალ ქალთა** საზ. „განათლების“ თაოსნობით დღეს, 1 მაისს, დილით დიდუბის ტაძარში გადაიხდინა წირვა.

პარმელის, ხოლო შუაღლისას სახაზინო თეატრში გაიმართება ზეიმი.

➤ **ამ ნომრისთვის საბანკო მომხმარებელი წერილები:** 1) თ. ყოღანიას „ამრორძელები და ქართველი ქალები ძველად და ახლა“, 2) ზ. ჭიჭინაძის „ლაზისტანი“, 3) ერმალოზ კახის „თამარის საფლავი სად არის?“ და სხ. შემდეგი ნომრისთვის გადაიღო. ამავე ნომერში ვერ მოთავსდა თამარის შესახებ ხალხში გავრცელებული ლეგენდა-გადმოცემანი.

➤ **რადგან განჯისკა ვაჰაძის** მახლობელ დროში გამოცემთ „თეატრი და ცხოვრების“ საგანგებო ნომერი „ქართველი ქალი“, ამიტომ ისტორიულ-წინა, შუაწილი, ქეთევან და სხ.) თუ თანამედროვე მოღვაწე ქალთა დახასიათება-სურათები და ქალთა შესახებ წერილები იმ ნომერში დაიბეჭდება.

➤ **თამარის საბანკო** ნომრის გამოცემის გამო მორიგი მასალა შემდეგისთვის გადიღო, აგრძედე შემდეგ გამოვა შექსარისა და სერვანტისის სახსოვარი ნომერი.

➤ **ხარჭუნის კლუბში** დღეს გამართება თამარ მეფის საზეიმო საღამო.

➤ **„მეფე ქალწული ანუ უხადურ ზეიმი“**, ღრ. 1 მოქ. ამ ნომერში ველარ დაიბეჭდა.

➤ **დ. ჩოხატაძის** თეატრში დღეს, 1 მაისს, გაიმართება თამარის საღამო (სიტყვა, წარმოდგენა, ცხოველი სურათები, სიმღერა-ლექსები).

➤ **„წმ. თამარ მეფე“**, წიგნაკი — ქართველ მაჰმადიანთა და სხვათა ზეპირის ცნობებით. შკრებილი ზ. ჭიჭინაძის მიერ, მეოთხე გამოცემა, 48 გვ., ფურათით 10 კ. იყიდება. ეს წიგნაკი რუსულადაც გადითარგმნა.

➤ **დ. ხაშურში** კვირას, 1 მაისს, ხაშურის ქართული დრამ წრე მართავს თამარის დღესასწაულს. პროგრამა: შესავალი; რეფერატი თამარის ცხოვრებიდან; პიესა და დივერტისმენტი; ცხოველი სურათები და საკონცერტო განყოფილება.

საღამო ქართველ ქალთ!

სამშობლო მხარეს მოშორებული უცხოეთში მყოფი ქართველი ახალგაზღობა საღამოს უძღვნით ქართველ ქალთ და ულოცეთ თამარის დღეს, ამ ქართველ ქალთა დღესასწაულის დღეს.

სულით და გულით უსურვებთ მათ, რომ ქართველ ქალს მუდამ სიწმიდის და სიფაქიზის ემბლემას დღესაც შეურცხვენლად ეფრილებიოს. სიწმიდის დროშა და ერთ დროს მალიანი და დღეს განახევრებულ საქართველოსათვის გამოეხარდოს ღირსეული შეიღნი. დღე! ეს დღე პირველი მაისი, დღე თამარისა, იყოს ქართველ ქალთა სადღესასწაულო დღე და წინა, ქეთევანის და თამარის სახელს ყოფილიყოს მათთვის — გზის მაჩვენებელი სამშობლოსათვის თავდადებულობისა. მაშ გამარჯვება ქართველთ ქალთ!

ხარჯოვში მყოფ ქართველ ქალთა და ვაჟთა ერთი ჯგუფის მონაწილეობით ი. ქ—ი.

„ახალი კლუბი“

მართი კვირის პროგრამა 1—7 მაის.

ორშაბათი — სინემატოგრაფი, სიმებიანი ორკ.

სამშაბათი — საოჯახო საღამო; ორკესტრი

ოთხშაბათი — სინემატოგრაფი, სიმებიანი ორკ.

ხუთშაბ. — ქართული წარმოდგენა (უფასოდ);

პაბ. ძ. სინემატოგრაფი, ორკესტრი.

შაბათი — ოპერეტა.

კვირა — კლუბი გადავა საზღვრულ ბინაზე.

საზოგადო სადღისი ხელის მოწერით.

სახანდარი; ორკესტრი; სინემატოგრაფი.

დასაწყისი: კონცერტებისა საღამ. 9 საათ.,

წარმოდგენისა და სინემატოგრაფი. საღ. 8 ს.

შესასვლელი ფასი ჩვეულებრივია, მხოლოდ

სამშაბათს და შაბათს იხდინა: მანდილოს-

ნები და სტუდენტები (ფორმაში) 65 კ.

მამაკაცები 1—05 კ.



ალ. იმედაშვილი

ორშაბათს, 2 მაისს, სახალხო სახლში შეასრულებს პამლეტის როლს.

სახალხო სახლი

ორშაბათს, 2 მაისს, 1916 წ. ქარ. დრამ. დასის მიერ **ალ. იმედაშვილის** თაოსნობით წარმოდგენილი იქნება:

კამელეტი

ტრაგედია 5 მოქ. უ. შექსპირისა, თარგ. ი. მანაბლისა მონაწილეობას მიიღებენ: დავითაშვილი ნ. ქიქოძე ანეტა ბეჟინაშვილი ს. აბაშიძე ვ. გუნივა ვალ. გომელაური შაქ. თარალაშვილი ი. იმედაშვილი ალ. იშხნელი გ. ზარდალიშვილი ი. მამფორია ილ. სარაული მ. გვარამძენ. გვდევანოვი. გ. ვარვარძიძე ვ. კორცხელი. დასაწყისი საღ. 8 საათზე ადგილების ფასი 15 კ. დან 1 მ. 50 კ. მდე

ნაპალაღვის თეატრი

კვირას 1 მაისს

ნაპალაღვის სცენის მოყვარეთა და მსახიობ გ. იშხნელის მონაწ. წარმოდგენილი იქნება

დღენი ჩვენი ცხოვრებისა

სტუდენ. ცხოვრ. 4 მოქმ. ანდრეევისა

მონაწილეობენ: მარგველაშვილი, ს. კოკაშვილისა, კამკაშიძე, ბერძინაშვილი, მინაშვილი, ბატ. გ. იშხნელი, კაბინაშვილი, კუდუხაშვილი, სვანიძე, ძაძაძა, კოკაშვილი, ჯადოშვილი, კანდელაკი, შავიშვილი, ჩინუა, ბედინაშვილი, მაჭავარიანი და სხ

დასაწყისი საღამოს 8 ს.

ადგილების ფასი 20 კაპ. 40 კაპ.

მორიგი გამგე შეტრეკალოვ.

რეჟისორი ს. კოკაშვილი.



„განათლებლა“

ეუნდა-გაზეთებს კანტარა

შეკ. თბილისში ოლღას ქუჩა № 6.
გაზეთებს ატარებს: „თეატრი და ცხოვრება“, „თახ. აზრი“, უკმ. მათარხია, „საქართველო“, „Тифлисский Листок“, „Русское Слово“, „ქობრიზონი“, კედლის კაღებზე და სხ. და სხ. ქართული წიგნები. ფურცლები უნდა გამოიგზავნოს შემდეგ ადრესით: Тифлиси, почтовый ящик № 96, С. Таварткиладзе.